

НИН, 16. октобар 2008.

Нико не зна тачно шта ваља да се ради”. Ову реченицу нарочито смо често чули последњих дана и то пре свега од стручњака за економију. А зашто? Јер су очекивања одавно постала део капиталистичке игре. Јер, како ће да се понашају тржишта не зависи само од тога колико поверења имају људи у државне акције спасавања. У далеко већој мери те мере зависе од тога колико поверења ће, по мишљењу државних интервенциониста, имати остали важни учесници и субјекти тржишне економије. И управо из тог разлога није могуће да се предвиди деловање споменутих мера на тржиште. Економиста Јон Мејнард Кјенз говорећи управо о феномену тржишта веома је добро описао тај проблем. Он је наиме упоредио берзу са такмичењем за најлепшу жену. Жири треба да лепотицу изабере из хрпе од стотина фотографија које су стигле на његову адресу. Победиће она чији избор одговара укусу највећег броја чланова жирија. “Овде није реч о томе да се изабере она коју сматрамо најлепшом, па чак ни да победи она која би одговарала просечном укусу. Овде имамо посла са трећом варијантом. Да ми треба да се потрудимо да предвидимо шта је то просечан укус и да се он на крају доиста и потврди као просечан укус”. Или, да сада то применимо на финансијско тржиште: ми морамо да донесемо одлуке, а да немамо потребно знање. “Ми смо присиљени да живимо тако, као да смо слободни”, како рече Џон Греј.

Следимо ли мисао нобеловца Јозефа Стиглица, примећујемо да међу економистима расте уверење да проблеми не могу да се реше тако што ће држава да преузме и стави под своју контролу “покварене кредите” (Баил-аут). Ипак “за политичаре је немогуће да у једној таквој кризи седе скрштених руку”. Због тога ми мора да “се усрдно молимо, да ће план – који представља фаталну мешавину посебних, личних интереса, погрешних економских теорија и десне идеологије – ипак некако да функционише, или барем да неће да проузрокује сувише велике штете.”

Стиглиц има право. Тржишна привреда живи од тога, колико њени учесници имају у њу поверења, и од тога, шта они верују, у којој мери и остали учесници верују. Када, дакле, дођемо у ситуацију да цео свет почиње да размишља и сумња, “како ће тржишта да реагују”, тада одговор на ово питање зависи не од реалног утицаја државних мера, већ од тога да ли сама тржишта верују у ефикасност предузетих државних мера. Овде лежи разлог због чега чак и пакет мера за спасавање, који је са привредне тачке бесмислен, на концу би ипак могао да функционише.

Када нам непрестано причају колико је важно поверење и вера, тада се и ми сами

морамо запитати у којој мери влада Сједињених Држава увећава опасност економске кризе, против које она сама најављује одлучну борбу. Реторичка сличност Бушовог говора после 11. септембра 2001. и његовог говора по избијању финансијске кризе у сваком случају не може а да се не примети. Утисак је да се има посла заправо са истим говором, а који је написан у две верзије. У оба случаја Буш описује опасност која прети америчком начину живота. У оба говора захтева да се делимично ставе ван закона америчке вредности као што су индивидуалне слободе и капитализам, како би се спасиле управо те вредности.

Притисак који лежи на леђима политичара “да нешто предузму, а не само да причају” подсећа на присилу из света магије. Можда ће тржиште да се понаша сасвим супротно од наших очекивања? Можда је држава превише интервенисала? Можда би држава требало да се сада повуче, да се опет дистанцира од слободног тржишта и да каже праву реч у правом тренутку. Има довољно ствари о којима би требало да размишљамо.

Рецимо, о овом случају: 15. јула 2008. републикански сенатор Уим Банинг критиковао је шефа америчке националне банке Бена Берненкеа: “Берненкеови предлози показују да социјализам у Америци цвета и одлично успева”. Банинг је буквално рекао: “Сада шеф америчке националне банке жели да се докаже као регулатор ризика финансијског система. При томе сама Федерална банка представља ризик у новчаном систему. Да се сада Федералној банци да већа моћ личи ми на следећу ситуацију: момак вам, док игра на улици бејзбол, разбије прозор палицом. И у тој ситуацији једини излаз који ви видите је да том момку дате још већу бејзбол палицу.” Банинг је 23. септембра 2008. још жешће напао политику америчке владе рекавши да је преузимање “покварених” кредита “неамерички начин решавања кризе”.

И неолиберали интервенишу на тржишту, само што не желе да признају. Банинг је био први, који је у име републиканског револта јавно изнео противљење плану спасавања финансијског система, какав је предложила америчка администрација. При томе је интересантно да се републикански отпор према мерама владе формулише језиком “класне борбе”: Волстрит (симбол капитала, богатог света; прим. прев.) против Мејнстрита (симбол главне улице, потрошачког друштва, дакле, робних кућа, где обичан свет ради и троши паре; прим. прев.). Али, због чега ми треба да помогнемо онима који су одговорни за проблем, дакле Волстриту, а са друге стране од просечног потрошача у Мејнстриту, који има хипотекарне дугове, тражимо да он сноси цео терет државних мера спасавања система финансија? Зар овде немамо јасан пример за то што економисти зову “субјективни ризик”? Дакле, имамо посла са “ризиком да се неко неморално понаша, јер таквога сада штити осигурање или законодавац од могућег губитка”. И какве су последице по цео систем? Неће ли се велике банке штитити од евентуалних великих губитака, а истовремено, дозвољено им је да задрже добит? Не чуди да и левичарски режисер Мајкл Мур пакет мера за спасавања финансијског система осуђује као највећу пљачку века. И имамо ситуацију да по том питању исто мисле левица и републиканци. Над овом чињеницом ваља да се замислимо.

Оно што уједињује левицу и десницу јесте презир према великим шпекулантима и менеуерима концерна, који профитирају од рискантних одлука. Но, ако шпекуланти и

менеуери донесу погрешну одлуку, тада су они осигурани од свих непријатности и то уз помоћ “златних падобрана”. Да се подсетимо банкрота енергетског дива Енрон јануара 2002. Ово може да послужи као ироничан коментар у погледу појма “ризично друштво”. Хиљаде запослених, који су изгубили посао и уштеђевину, без сумње су били изложени ризику. При том, они заправо и нису имали неки велики избор. За те људи ризик је синоним за слепу, неизбежну судбину. За оне друге – који представљају мањину и који су имали преглед над читавим пословањем, па према томе и знали за ризик, а такође су имали могућност да правовремено реагују на развој пословања – ја овде говорим о водећим менеуерима Енрона, они су сопствени ризик свели на минимум, јер су своје акције и опције добро и благовремено уновчили, и то пре него што је фирма, коју су они сами водили, банкротирала. Разуме се да је тачно да ми живимо у друштву које врви од рискантних одлука. Само има једна разлика: менеуер са Волстрита има избор, јер доноси одлуке. Са друге стране, просечан свет који има хипотеке, мора да се помири са чињеницом да улази у ризик, а да нема избор.

Да ли владин план спасавања финансијског система заиста представља “социјалистичку” меру, односно, да ли тиме ступа на снагу државни социјализам у Сједињеним Државама? Ако је то тачно, онда је нешто ипак необично: “социјалистички” корак, чији се главни циљ не састоји у томе да се помогне сиромашнима, већ богатима. Ове мере, дакле, не помажу онима који новац посуђују, него онима који им посуђују. На један ироничан начин национализација банковног система била би добра ствар, наиме, како би се спасао – капитализам! Социјализам је лош, но у случају да он стабилизује и спаси капитализам тада је добар. Овде не смемо да изгубимо из вида “субјективни ризик”. Он увек погађа “мале људе”, ситне потрошаче. А шта ако је “субјективни ризик” уграђен у основне структуре капитализма?

Чињеница је да животни стандард Мејнстрита зависи од просперитета Волстрита. Једно не може да се одели од другог. Републикански популисти протестују против државне помоћи и на основу правилних анализа и ваљаних разлога доносе лоше одлуке. Са друге стране, заговорници државне интервенције у циљу спасавања система финансија нуде нам погрешне анализе, али доносе правилне одлуке. То значи: док је нешто добро за Волстрит, за крупан капитал, не мора да је истовремено добро и за Мејнстрит, за малог потрошача. Но, Мејнстрит не може да успева и напредује кад је Волстрит слаб. Овде имамо посла са асиметријом и она пре самог почетка игре даје предност Волстриту.

Ваља да се присетимо конзервативног, односно неолибералног аргумента (“Trickle-down-Argument”) чији смисао лежи у противљењу егалитарној расподели богатства. Аргумент гласи: уместо да сиромашне чинимо богатијим, лева политика расподеле богатства доноси само то да богатији постају сиромашнији. Овај аргумент, међутим, никако није усмерен против државне интервенције у области привреде. Напротив. Конзервативна, односно неолиберална елита има веома јасну слику на који начин држава треба да интервенише у економију. Она тврди: премда ми сви желимо да

сиромашнима буде боље веома је контрапродуктивно да се њима помаже директно, јер они не чине продуктиван елемент привреде. Уместо тога споменута елита предлаже да држава интервенцијом помаже богатима, како би могли да постану још богатији, а део добити тада ће да стигне и до сиромашних. То би дакле значило: Волстрит, крупан капитал мора да добије довољне количине новца, а он ће онда део те суме да проследи до Мејнстрита, до ситног потрошача и тиме ће да се помогне радницима и људима који не могу да отплате дугове за куће.

У логици капитализма у овој аргументацији лежи и зрно истине, јер банкрот Волстрита би веома болно погодио и обичног човека. Због тога пакет мера владе није стајао у контрадикцији са конзервативном и неолибералном елитом, када се и већина демократа изјаснила за план са циљем да се помогне Волстриту.

Звучи необично, но чињеница јесте да опсежне државне интервенције у привреди не представљају ништа ново. Сама финансијска криза јесте последица оваквих државних интервенција. Године 2001. имали смо кризу због плаћања преко Интернета. Тада се влада Сједињених Држава одлучила да олакша доделу кредита како би стимулисала раст на тржишту некретнина. А ако погледамо ствари на глобалном пољу видимо да је испреплетеност привредних односа у свету последица политичких одлука.

Један мали пример: пре неколико година преко телевизије ЦНН могли смо да видимо репортажу о држави Мали. Тема: како у овој афричкој земљи у стварности изгледа “слободно тржиште”? Привреда Малија почива на два ступа: памук на југу земље и сточарство на северу. Обе гране налазе се у кризи, јер Запад крши сопствена правила. Оно што је забрањено у САД и ЕУ, то се намеће земљама Трећег света. Мали производи памук који се одликује најбољим квалитетом. Ипак, Мали не може да конкурише америчком памуку, јер су субвенције америчке владе за произвођаче памука у Америци, за фармере, веће од целокупног буџета државе Мали. Где су овде заговорници слободног тржишта?

Све говори, да не постоји неутрално тржиште. Политичке одлуке непрестано регулишу и координирају догађаје на тржишту. Зато право питање не гласи: “Државна интервенција – да или не?”, већ: “Која врста државних интервенција?” У уморним демократијама права политика састоји се у расправи, да се дефинишу основне “неполитичке” координате нашег живота. Све централне политичке теме су на изванредан начин непартијске, јер додирују битно питање: Како ми хоћемо да живимо? Шта треба да буде “наша земља”? Управо и сама расправа око америчког програма и пружања помоћи представља у овом смислу “праву” политику. Она се врти око одлука у вези битних црта друштвеног и привредног живота. У ту сврху она се чак служи и духом класне борбе. Објективно мишљење експерата, који би само чекали да се њихова анализа примени у пракси, не постоји. Свако мора да се одлучи за једну страну.

Сенатор Мекејн је 24. септембра 2008. прекинуо изборну кампању и вратио се у Вашингтон. Тада је изјавио да сваки политичар мора данас да гледа изнад и преко уских страначких интереса и граница. Да ли ово значи да је политичар заиста спреман да одбаци границе партијске политике и да се свесрдно позабави са проблемом који се

тиче свих, а не само “нас”, који стојимо у супротности са “онима тамо”? Сигурно то није случај. Јер политика и није друго него борба да се дефинише овај “неутралан” терен. И зато предлог Мекејна, да премости партијске границе, представља чисту страначку политику и није ништа до политичка поза.

Барак Обама има дакле право када је одбио захтев Мекејна, да одгоде први телевизијски двобој. Обама је то поткрепио исправним аргументом да управо настала финансијска криза чини неопходно потребним да дође до политичке дебате два кандидата, јер они, очигледно, имају различите рецепте за решење проблема. Сетимо се: године 1966. Бил Клинтон је победио на изборима са мотом: “Битна је привреда, глупане”. Ове изборе демократе могу да добију само ако им пође за руком да народу продају паролу: “Битна је политичка економија, глупане”. САД не треба мање, већ више политике.

Мото конзервативаца гласи: “Не треба да размишљате, већ да слушате!” Велики Имануел Кант није томе супротставио мисао: “Немојте да будете послушни, него размишљајте сопственом главом!” Уместо тога Кант је казао: “Послушајте, па ипак наставите да мислите!”. План постоји да се банке спасе од банкрота. Ако ми тај план истовремено осећамо као уцену тада треба да нам је једна ствар јасна да је наине та уцена веома ефикасна. Из тог разлога ваља да се супротставимо популистичком искушењу, односно, да се потпуно препустимо нашем оправданом незадовољству. Уместо тога требало би наш бес да претворимо у хладну решеност и да размишљамо о томе у коме ми друштву заправо живимо у коме је, ето, могућа једна таква уцена.

Die Zeit

Са немачког превео

Никола Живковић